

Novak MILJANIĆ

MADA NIJE DAO NIJEDAN PRILOG MEDICINSKOJ KNJIŽEVNOSTI, prema onom što je dosad poznato, dr Vladimir Trojanović je značajna ličnost druge polovine 19. vijeka iz redova naših zdravstvenih radnika. Pored svog ljekarskog poziva, on je bio poeta, prozaista i političar, u čemu ima sličnosti sa dr Lazarem Lazarevićem i dr Jovanom Jovanovićem — Zmajem, koji su se, za razliku od njega, bavili i svojom strukom, stvarali i u oblasti medicinske književnosti. Zbog ove njegove osobitosti, neophodno je da i rad o njemu bude osoben: analiza njegove poezije u izvjesnoj mjeri, uz nešto bio-bibliografskih podataka.

Braća Vladimir i Uroš Trojanovići, pjesnici i prozaisti, rođeni su u vječno bujnom zelenilu na ulazu u zaliv Boke Kotorske u Rosama, za koje piše Lazar Tomanović¹ 1868: »mala varošica, a nekad znatni grad, što ga Saraceni razoriše«, a etnograf Savo Nakićenović² dodaje 1913. da je to razaranje bilo u 9. stoleću, ali su se Rose ponovo oporavile u manjem obimu i pominju se 1351. u jednoj povelji cara Dušana. Nakićenović navodi više podataka iz kojih se vidi da su Trojanovići stara luštička porodica, koja je dala više uglednih ličnosti u prošlosti. Prema napomeni uz Vladimirovu pjesmu *Bokeški pomorac*, i prema drugim podacima, znamo da je njihov otac bio pomorski kapetan Ivo Trojanović i da je dugo plovio morima na svom brodu »Dobra Mila«, koji je potonuo 1875. u orkanskoj buri pod upravom drugog kapetana, a sam Ivo umro je u Dubrovniku 28. juna 1889. Njihova majka bila je Đurđina Trojanović, koju nalazimo među pretplatnicima na zbirku patriotskih pjesama *Srbo-branke kotorskog pjesnika Rista Milića*, koja je objavljena na Cetinju 1870. Imali su još i sestru Milicu, koja se pominje u jednoj Vladimirovoj pjesmi. Zbog želje i mogućnosti da školuje djecu. Ivo je rano preselio u Dubrovnik i tu je Vladimir završio srednju školu, gimnaziju, a Uroš osnovnu školu i gimnaziju.

Vladimir je rođen 1866. po Jovanu Grčiću³, a 1864. po Vasu Ivoševiću⁴, koji će prije biti u pravu već i po tome kad se i kako Vladimir kasnije kretao u školovanju. Grčić tvrdi i to da je Vladimira upoznao u ljeto 1885. kao studenta medicine druge godine u Gracu i da mu se u novembru 1891. javio kao doktor medicine, dok Lazar Tomanović⁵ piše da je studirao medicinu u Gracu 1885. do 1892. Međutim, u časopisu *Javor* septembra 1889. potpisao ke kao »doktorant medecine« ispod članka polemičkog sadržaja *Pismo uredništvu*. Prema ovome, biće u pravu Grčić kad piše

da mu se u jesen 1891. javio kao doktor medicine, ali je vjerovatno ranije počeo studije nego što navode Grčić i Tomanović. Po završetku studija, najprije je radio kao ljekar u dalmatinskom planinskom mjestu Vrliki, a zatim u Risnu, gdje je proveo najveći dio svog radnog vijeka. O njegovom ugledu kao ljekara svjedoče nam podaci da su se kod njega liječili i bolesnici iz Crne Gore, kao što je slučaj sa suprugom vojvode Anta Dakovića i sinom vojvode Lazara Sočice⁶ 1901. Za vrijeme službovanja u Boki izabran je za njenog poslanika u Dalmatinskom saboru u Zadru i zastupao je punih šest godina. Razbolio se nervno pa se liječio u Gracu i u Sibeniku, u kojem je umro 3. (16). jula 1904. Bio je oženjen i imao je sina i kćer, koja je u vrijeme njegove smrti bila učenica Djevojačkog instituta na Cetinju. Povodom njegove smrti objavljen je kraći nekrolog u *Brankovom kolu*⁷, a u *Glasi Crnogorca*⁸ data je opširna biografija, u kojoj se naglašava naročito njegov politički rad, čestitost i čelični karakter, oplakuje se smrt i duga i teška bolijest, naglašavajući da je njegova smrt veliki gubitak. U ovom listu je i radnije njemu pružana politička pohvala i podrška⁹, ali o njegovom beletrističkom stvaralaštvu nema ni jednog slova, što ne znači da nijesu o njemu znali na Cetinju, već svjedoči da ga nijesu cijenili ili shvatali. O njegovoj poslaničkoj aktivnosti svjedoče nam interpelacija i njegov govor, o čemu nalazimo podataka 1900. u listu *Dubrovnik*, a čuven je i njegov govor 28. juna 1893. na grobu Meda Pucića u Dubrovniku, prilikom svečanosti povodom otkrivanja Gundulićevog spomenika.

Vladimir Trojanović bio je talentovani pjesnik, koji je svoj pjesnički opus rasuo po raznim periodičnim izdanjima, a postepeno se sasvim ostavio poezije i predao se političkom radu i ljekarskoj praksi, koja mu je pomagala i u političkom popularisanju, kao i brojnim drugim ljekarima, koji su imali političkih ambicija i sklonosti. Obzirom na njegovu pretjerano senzibilnu narav, vjerovatno je i kritičarska zavjera ćutanja imala svog udjela u gašenju njegovog pjesničkog stvaralaštva. Reklo bi se da su kritičari čekali pojavu njegove zbirke pjesama, pa je nikad nijesu dočekali, ali će istina biti u drugom, što ćemo niže dokazati. Prvi, prema mom znanju dosad i jedini, je prof. Jovan Grčić u svojoj pensionerskoj dokolici našao nekoliko Vladimirovih pisama, pa onda u svom pomenutom radu uzgred pomenuo da je imao pjesničkog talenta i da je objavio nekoliko lijepih refleksivnih pjesama. Grčić tvrdi da je Trojanović počeo da piše 1884., sam Trojanović ispod više svojih poetskih i prozних radova piše 1880. i kasnije godine kao vrijeme njihovog nastanka, a prva njegova pjesma štampana je u 31. broju dubrovačkog časopisa *Slovinac* za 1883. To je pjesma *Trenutak* u kojoj pozdravlja zbirku pjesama Filipa J. Kovačevića *Srpstvo*, objavljenu te godine u Beču, a u kojoj ima nekoliko dobrih pjesama, naročito među sonetima.

Počevši od ove pjesme pa do one poslednje *Slava Jovanu Sundečiću* iz 1898., Vladimir Trojanović istupa neobično za ono vrijeme, jer unosi novatorstvo i dotle nepoznate motive u našoj umjetničkoj poeziji. Hrabreći pjesnika Kovačevića da ne posustane zbog nepoznavanja Horacijevih pjesničkih pravila, valja zbog toga što je bio pravnik, pa nije izučio teoriju poezije kako treba, on u ovoj prvoj pjesmi veliča Darvina i Getea. Neobično je i to što u ovakvom obliku saopštava ocjenu jedne zbirke pjesama. Inače, ukupni Trojanovićev pjesnički opus sadrži dvadeset šest

meni poznatih pjesama, što ne mora biti tačno, više kratkih priča i nekoliko političkih govora. Pošto kvantitet nije presudan, ovoliki njegov opus ne smije biti razlog da se preda zaboravu njegovo stvaralaštvo. Ali, što je to bilo tako sve do danas, izuzimajući uzgredne navedene pomene, dokaz je da ima još neistraženih terena u našoj istoriji književnosti, a ne samo u istoriji medicine. Opšta odlika sve njegove poezije je patriotski ton, pa ipak u vrijeme pune prevlasti patriotskog zanosa bačena je ta poezija u zaborav, a nije se smjelo tvrditi da je to učinjeno svjesno. Razlog takvog postupanja vidim u činjenici da je on bio politički važna i željena ličnost sa stanovišta naših ondašnjih patriotskih krugova, ali je sadržaj njegove poezije bio u mnogo čemu jeretički, suviše progresivan i zato nepoželjan snagama koje su krmanile ondašnjim našim stvaralaštvom. Dokaze o tome ne treba tražiti po arhivama, jer se oni sami nude u njegovim pjesmama.

Njegova poezija patriotske tematike nije deklamatorska i narativno štura proza u stihu, sastavljena od mnoštva jakih riječi, već je iskoračenje ispred svojih savremenika pogledom u budućnost, vizijom sjutrašnjice, onog što će biti, obogaćena slikama i zvucima dotle neuobičajenim kod nas, više puta data u slobodnom stihu. Poetska misao V. Trojanovića je tanana, svojim smislom lebdi između stihova, dokučiva onom ko dublje ponire u smisao pjesnikovog kazivanja. Metafore, aluzije, alegorije i druge pjesničke figure pjesnik je koristio u punoj mogućoj mjeri, pa ih ima dosta i u njegovoj prozi. U tematici njegovog pjesništva bilo je mnogo novatorstva, kao što je ateistički istup u poemi *Zulejma*:

Ah, sve zalud! i sam Isus
Za čudesa ne zna više,
Jer to davno, davno bješe —
Vjekovi ga prevariše.

Ili ova neobičnost u istoj pjesmi:

Tiho, tiho djeva svira
Betovenovu sonatu.
Sam Genije lako dira
Sitne prste mome zlatu.

U pjesmi *Bojron*, pored ovog slavnog pjesnika i borca, slavi grčkog junaka Marka Bočkarisa i pozdravlja slobodu Grčke. On time indirektno izražava svoja patriotska raspoloženja, ali je ovakva tematika suviše tuđa i odbojna za najveći dio ondašnjih čitalaca. Ni pjesma *Ponoć*, sva u alegoriji, nije mogla da oduševi, mada u njoj osuđuje kukavičluk kao »smrzle grudi« i proklinje vapaj »nesretnog izdajnika«, a veliča smjeli pohod u borbu za slobodu. Zbog alegoričnosti bio je nepristupačan i neobičan njen sadržaj, a ondašnji naš uvaženi čitalac nije imao volje da uloži malo više truda sa potpuno i pravilno razumevanje pjesnikove poruke.

U pjesmi *More*, koja može da posluži za primjer uspjeha deskipcije mora, nekoliko stihova posvetio je engleskom pjesniku Šeliju, koji se utopio kod Specije 4. jula 1822. Pjesmu *Đordano Bruno* napisao je povodom otkrivanja njegovog spomenika u Rimu 1889., u gradu u kojem je spaljen

kao jeretik 17. februara¹⁰ 1600., a ne u Zadru kako tvrdi Marko Car¹¹. Dakle, naš jeretik novator u poeziji pjeva o jednom jeretiku i novatoru u filozofiji 16. vijeka, o slavnom Đordanu Brunu (1548—1600), doktoru teologije, ali smionom tragalačkom duhu, zbog čega i dospijeva na lomaču. Naš jeretik se baca u zaborav prečutnom zavjerom ćutanja o njegovoj poeziji. Manje-više isto se može reći i za ostale njegove pjesme, mada ima nekoliko i takvih koje se ne odlikuju ovakvim novatorstvom.

Ovakvom tematikom, lirskim realizmom i širokim pjesničkim horizontima, Vladimir Trojanović je krenuo novim smjerom u našoj umjetničkoj poeziji početkom osme decenije 19. stoljeća. On je tu stao naporedo sa Vojislavom J. Ilićem i Vladimirom M. Jovanovićem na čelo novog pjesničkog smjera, nazvanog verizam, a kasnije kanalisano u srpskoj poeziji kao vojislavizam. U tome je historijski značaj i veličina njegovog poetskog stvaralaštva. Ako ima priličan broj epigona vojislavista, za Vladimira možemo pouzdano reći samo da ga je brat Uroš slijedio kao uzora u svojim pjesmama *Bokeška noć*¹² i *Rat za srpski jezik (posvećeno Branku Radičeviću)*¹³. Obje ove Uroševe pjesme imaju oko sto šezdeset stihova, ali svjedoče o znatnom pjesničkom talentu, koji nije uspio da se razvije zbog rane smrti, izazvane policijskim terorom. Uroš je objavio još kritiku spjeva Nikole Đorića *Kosovo*¹⁴, koja svjedoči o dobrom piščevom poznavanju načela i teorije književne kritike i pjesničkog stvaralaštva. On koristi estetske i političke aršine svog vremena u ocjeni Đorićevog epa, pored analize stila, rima i ostalih svojstava djela.

Bio bih nepravjedan kad ne bih istakao kako su oni urednici koji su objavili pjesme Vladimira Trojanovića samim tim pokazali i svoje razumijevanje za njegovo stvaralaštvo: Dragutin Pretner u *Slovincu* dr Ilija Ognjanović sa vlasnikom Jovanom Jovanovićem-Zmajem u *Javoru*, Jovan Grčić u *Stražilovu*, dr Lazar Tomanović u *Novoj Zeti*, Dionisije Miković u *Srpskom magazinu*, sve i sami pjesnici većeg ili manjeg značaja, ali nijedan veličine njegovog talenta, sem donekle Zmaj.

S obzirom na životnu i stvaralačku povezanost, potrebno je reći nešto više i o Vladimirovom bratu Urošu, koji je rođen u Rosama 1882. Po završetku gimnazije u Dubrovniku, upisao se na Pravni fakultet u Beču. Napisao je 1902. pjesmu *Bokeška noć* i predao uredniku dubrovačkog časopisa *Srđ*. Njen sadržaj toliko se učinio opasnim ondašnjim austrijskim vlastodršcima da je pjesnik stražarno sproveden iz Beča »na mjesto zločina« u Dubrovnik i tu zatvoren zajedno sa urednikom Antunom Fabrisom i štamparom Antunom Pasarićem. U zatvoru su proveli nekoliko mučnih zimskih mjeseci, u memli i vlazi, izvedeni su pred sud i pjesnik je dao takvu odbranu da je dobio na ugledu kod naroda, a sud je morao da ga oslobodi, zajedno sa Fabrisom i Pasarićem. Uroševu nježno zdravlje jako je narušeno u zatvoru, bolovao je oko godinu dana i umro 19. decembra 1903., samo nekoliko sedmica poslije njegove majke. Njegova smrt izazvala je pravi talas žestokih protesta u našoj ondašnjoj periodici. Na Cetinju 30. decembra 1903. održana je komemoracija povodom njegove rane smrti na kojoj je govorio o pjesnikovom životu i djelu vršilac dužnosti ministra pravde Miloš Šaulić, a organizator komemoracije bilo je kulturno društvo *Cetinjska čitaonica*¹⁵. U Glasu Crnogorca je objavljen i jedan biografski članak bez potpisa sa otvorenim napadima na austrij-

sku vlast kao vinovnika njegove smrti. U nekoliko brojeva dubrovačkog *Srđa* za 1904. objavljene su pjesme: *Nad grobom pravnika Uroša Trojanovića* (br. 1), I. E. Urošu Trojanoviću (br. 2) i Pavla Orlovića Urošu Trojanoviću *oda arkaična* (br. 3). U svima njima se sa puno protesta i gnjeva piše o vinovnicima njegove rane smrti. Tako je smrt ovog pjesnika u nastajanju pretvorena u široku i burnu manifestaciju osude terora.

Zaplijenjena pjesma bila je objavljena u 19. broju *Srđa* od 16. oktobra 1902., koji je djelimično rasturen, a poslije plijenjenja ponovo rasturen bez njenog sadržaja s napomenom »Zaplijenjeno«. Međutim, objavio je časopis *Brankovo kolo* prilikom pjesnikove smrti, sa nekrologom, pa je tako njen sadržaj sačuvan. Sam naslov »Bokeška noć« je alegorija o njenoj porobljenosti, a refren: »U svečanom ruhu / Boka čeka« je aluzija o gotovosti na borbu za slobodu kada dođe očekivani čas. Sav sadržaj ove lijepe pjesme od osamdeset jednog stiha je u takvom duhu, pa je to uzrujalo i ražestilo austrijsku birokratiju i podstaklo je na surovo reagovanje, sračunato na dobivanje izvjesnih političkih poena, koji su izostali. I u drugoj pjesmi Uroš je uspjelim pjesničkim kazivanjem opjevao genezu borbe za narodni jezik kao književni jezik, čime je takođe potvrdio svoj pjesnički talenat.

I Vladimirovi prozni radovi su značajni kao potvrde njegovog talenta i široke kulture, pored toga što sadrže neki od njih i vrijednih podataka. U članku o akademskom društvu *Srbadija* u Gracu opisao je njegov rad od osnivanja 1875. zalaganjem Jovana Grčića do jeseni 1889. U članku *Pismo uredništvu* argumentovano osuđuje kritiku anonimnog pisca naučnog rada Pera Budmanija, a važan je i zbog podataka »Grac, 1. septembra 1889« i »doktorand medicine«, koji nam svjedoče o njegovom školovanju. Njegove kratke priče i slike potvrđuju ga kao izrazitog opservatora nako-njenog sirotinji i njenim nevoljama, zbog čega se kritički odnosi prema onima koji nemaju humanih osjećaja. Kritičar je egoizma, grabežljivosti i drugih poroka čovjekove ličnosti. Svojim prevodom članka A. N. Stiglica pokazao se kao trezven i dalekovid političar, jer se u tom članku osvrće na ideju »vječnog mira« kao na utopiju koja neće donijeti željene plodove njenom pokretaču ruskom caru Nikolaju II. Poznato je, da je na osnovu te careve ideje sazvana međunarodna konferencija u Hagu i da su na njoj usvojene čuvene haške konvencije iz domena međunarodnog ratnog prava, ali je dobro znano i to da je i poslije toga bilo skoro permanentnog ratnog stanja širom zemljine kugle. Sem toga, već 1902. njemački generalštab izdao je svoje *Ratne običaje na kopnu*¹⁶ koji su suprotni onima usvojenim na Haškoj konferenciji 1899.

Neka ovo izlaganje bude potstrek za dalja istraživanja o zaslužnoj braći Trojanović, a naročito o Vladimiru, za kojeg je vjerovatno da ima još njegovog beletrističkog i ostalog stvaralaštva rasutog po našoj periodici iz vremena njegovog življenja i stvaranja.

Bibliografiju stvaralaštva Vladimira Trojanovića dao sam prema hronologiji objavljivanja, grupišući je na poeziju i ostalo stvaralaštvo.

Bibliografija Vladimira Trojanovića:

a) Poezija:

1. Trenutak (za ocenu na pjesme »Srpstvo«, spjevao F. J. Kovačević, pravnik), Slovinac, Dubrovnik, 1883, br. 31, str. 485, odg. ur. Dragutin Pretner.
2. Jedna noć u bokeškom zalivu, almanah Srbačija, Beograd, 1884.
3. Proljetni demon, Stražilovo, Novi Sad, 1885, vlasnik i urednik Jovan Grčić. — Poema, objavljena u nastavcima.
4. Morski sanak (elegija), Stražilovo, br. 5, 30. januar 1886.
5. Pri moru, Stražilovo, 1887.
6. Po proljetnoj, Stražilovo, 1887.
7. Zulejma, Javor, Novi Sad, 1887, 1888, 1890, urednik dr Ilija Ognjanović — Abu-kazem, vlasnik dr Jovan Jovanović Zmaj. — Poema, u nastavcima.
8. Bajron, Javor, 1888, br. 11, str. 161.
9. * * * (bezimena pjesma), Javor, 1888, god. XV, br. 12, str. 179.
10. Ponoć, Javor, 1888, god. XV, br. 13, str. 195, 1890, br. 48, str. 774.
11. Ritam, Javor, 1888, br. 20, str. 305.
12. Veliki petak, Javor, 1888, br. 23, str. 353.
13. More, Javor, 1888, br. 24, str. 369, br. 27, str. 419.
14. Cvjetna nedjelja, Javor, 1888, str. 677.
15. Rastanak, Javor, 1888, br. 46, str. 724.
16. Dubrovniku, Javor, 1889, god. XVI, br. 36, str. 561.
17. Đordano Bruno, Javor, 1889, br. 39, str. 609—610.
18. San, Javor, 1889, br. 40, str. 625—26.
19. Jutrenja u manastiru Savini, Nova Zeta, Cetinje, 1889, br. 9, str. 339—40, god. I, odgovorni urednik dr Lazar Tomanović.
20. * * * (bezimena pjesma), Bosanska vila, Sarajevo, 1. aprila 1889, br. 7, str. 102, god. IV, vlasnik i urednik Nikola T. Kašiković.
21. Zulejma, Bosanska vila, br. 18, 16. avgusta 1889, str. 241—42. — Zulejma je pjesnikova personifikacija voljene žene, izmišljeno ime.
22. Bokeški pomorac, Bosanska vila, br. 18, 16. septembra, br. 19, 1. oktobra 1889.
23. Ja te ljubim, Bosanska vila, br. 11—12, 30. juna 1890, str. 172, god. V. — U istom dvobroju pjesnik Laza Nikolić objavio je: *Na izvoru*, str. 166—68, posvećeno prijatelju Vladimiru Trojanoviću.
24. Mini Vukomanović, Prosvjeta, Cetinje, 1894, sv. 9, str. 493, urednik Jovan Sundečić.
25. San, Srpski magazin, god. II, 1897, str. 30—32, uredio Dionisije Miković.
26. Slava Jovanu Sundečiću, Spomenica Jovana Sundečića, Cetinje, 1889, u redakciji Ilije L. Đivanovića. — Godišnjica i proslava bila je 1898. povodom pedesetogodišnjice Sundečićevog stvaralaštva.

b) Ostalo stvaralaštvo:

1. Srpsko akademsko društvo »Srbadija«, Branik, N. Sad, 1889, god. V, br. 147, str. 2—3, odg. urednik Nikola Joksimović.
2. Podre Giulio, Javor, god. XIV, br. 31, 2. avgust 1887, str. 485—88, priča.
3. Slike, Javor, N. Sad, 1887: Kritika (str. 75), Sirotinjska suza (str. 76), Uskršni poljubac (str. 92), Marija (str. 93), Requiem (str. 173).
4. Baba Jana, Javor, N. Sad, 1888, br. 16, priča.
5. Proljetni lahor, Javor, 1888, br. 27, priča.
6. Pismo uredništvu, Javor, 1889, br. 37, str. 591., polemika.
7. Na dnu mora, Javor, 1890, br. 48, str. 756, priča.
8. Utopija »vječnog mira« od Aleksandra Nikolajevića Štiglica, s ruskog preveo dr Vladimir Trojanović, Glas, Crnogorca, Cetinje, 1898, god. XXVII, br. 25 i 26, urednik dr Lazar Tomanović.
9. Interpelacija dr Vladimira Trojanovića i grupe poslanika, Dubrovnik, Dubrovnik, 1900, br. 16, urednik Antun Fabris.
10. Govor dr Vladimara Trojanovića, Dubrovnik, 1900, br. 24.

Izvori, literatura i objašnjenja:

¹ Zaliv kotorski, putopis, list Matica, N. Sad, 1868, br. 23—34, urednik Antonije Hadžić. —
² Boka, antropogeografska studija, etnografski zbornik SANU, knj. 20, Beograd, 1913, str. 351, 352, 358, 274. — ³ Portreti s pisama, knj. III, Zagreb, 1925, str. 233, 238. —
⁴ Braća Trojanovići, Susreti, Cetinje, god. III, maj 1955, 362—64; dr Lujo Bakotić, Srbi u Dalmaciji, Bgd, 1939, str. 111, 131—32. — ⁵ Iz pisama umrlih zaslužnih Srba, Novi Život, Bgd, 1926, knj. 27, str. 227—28, urednik Pavle Stevanović. — ⁶ Bečo Sočica, Glas Crnogorca, Cetinje, 1901, br. 2, str. 4; Mitra Daković, isti list, 1900, br. 32, str. 4. — ⁷ Dr Vladimir Trojanović, Brankovo kolo, Sr. Karlovci, 1904, br. 30, urednik Paja Marković Adamov. ⁸ Dr Vladimir Trojanović, Glas Crnogorca, 1904, god. XXXIII, br. 28, str. 3, urednik Živko Dragović. — ⁹ Dva prijatelja — svome prijatelju dr Vladimiru Trojanoviću, Glas Crnogoraca, Cetinje, 1897, br. 33, urednik dr L. Tomanović. — ¹⁰ Mandolfo R, Bruno Giordano, Encicl. Italiano, Roma, 1949, tom VII, str. 980—84. — ¹¹ Đordano Bruno, Javor, 1889, 378—79. — ¹² Brankovo kolo, 1904, br. 2, str. 64. i druge. — ¹³ Srđ, Dubrovnik, 16. avgust 1903, br. 15, str. 725—26; Brankovo kolo, 1903, br. 30—31, str. 932—33. — ¹⁴ Srđ, 1902, br. 16, str. 742—44. — ¹⁵ Uroš Trojanović, Glas Crnogorca, 1904, br. 1, str. 3. — ¹⁶ Pod ovim naslovom je knjiga objavljena na Cetinju 1909. u izdanju ministarstva vojnog, u prevodu sanitetskog komandira dr Novice Kovačevića-Grahovskog. U prevodičevom predgovoru ukazuje se na odstupanja od haških konvencija i kritikuje se ta politika njemačkog generalštaba.

ДР ВЛАДИМИР ТРОЯНОВИЧ

Новак МИЛЯНИЧ

АВТОР ИЗОБРАЖАЕТ ТРАГИЧЕСКУЮ ЖИЗНЬ БРАТЬЕВ ВЛАДИМИРА (1866—1904) и Уроша Троянович (1882—1903), которые сачиняли патриотические стихи и умерли во цвете лет. Урош бил студентом юридических наук, Владимир врачом и народным депутатом родной Боки Которской. Урош заболел после пыток которые над ним совершали австрийские власти в аресте в Дубровнике, из-за содержания его стихотворения Ночь в Боке. Вскоре потом он умер.